

پیوند ساختار با محتوا در راستای ارتقای سبک زندگی اسلامی در سور عزائم

راضیه صادقی برمایی: دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.
مرتضی خرمی: استادیار، گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران (*نویسنده مسئول) m.kh49@yahoo.com
سید احمد میریان آکندی: استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

چکیده

کلیدواژه‌ها

ساختار،
محتوا،
سبک زندگی اسلامی،
سور عزائم

زمینه و هدف: قرآن کریم، کتاب هدایت بخش آسمانی، لطایف بسیاری را در خود گنجانده است و به دلیل داشتن ویژگی‌های بی‌بدیل، یک کتاب فوق بشری است. این کتاب، آکنده از ظرافت‌های ادبی و جنبه‌های زبانی و سبکی است. علم سبک‌شناسی، روش نقد جدیدی است که متون را براساس ظواهر لغوی و ادبی از یکدیگر متمایز می‌سازد و آن‌ها را بر اساس ساختارهای لفظی بررسی می‌کند. مقاله حاضر نیز، از رهگذر سبک‌شناسی با سطوح مختلف آوایی و بلاغی و با روش توصیفی-تحلیلی به تبیین میزان انسجام و هماهنگی ساختار آیات و بررسی ارتباط آن‌ها در راستای ارتقای سبک زندگی اسلامی در سور عزائم بپردازد.

روش کار: مشاهدات اولیه و بر اساس اصول اصلی در دین مبین اسلام و آموزه‌های دینی، فرض این پژوهش بر این است که قرآن و آموزه‌های آن، کاربردهای فراوانی در زندگی و سلامت اسلامی دارد و این فرض بر اساس روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: از مهم‌ترین یافته‌های مقاله پیش روی، می‌توان به نوع فواصل، سجع، جناس در سطح آوایی، تقدیم و تأخیر، استفهام و التفات، کنایه، ایجاز و قصر در سطح بلاغی اشاره نمود.

نتیجه‌گیری: به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که تناسب میان الفاظ و معانی، در این سوره حاکی از آن است که سبک حاکم بر آن، با روح کلی قرآن یعنی دعوت به تدبیر و هدایت هماهنگ است و در نهایت نشانه‌ای از اعجاز بیانی این سوره در راستای ارتقای سبک زندگی اسلامی انسان‌ها می‌باشد.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

شیوه استناد به این مقاله:

Sadeghi Bermaei R, Khorrami M, Mirian Akandi SA. Linking the Structure with the Content in Order to Promote the Islamic Lifestyle in Sur Azaem. Razi J Med Sci. 2020;27(2): 114-124.

*انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با **CC BY-NC-SA 3.0** صورت گرفته است.

Original Article

Linking the Structure with the Content in Order to Promote the Islamic Lifestyle in Sur Azaem

Razieh Sadeghi Bermaei : PhD student in Quran and Hadith, Department of Quran and Hadith, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Morteza Khorrani : Assistant Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran (* Corresponding author) m.kh49@yahoo.com

Seyed Ahmad Mirian Akandi : Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Abstract

Background & Aims: Religion and lifestyle are among the concepts of ease and abstinence. Despite the many definitions and the efforts that have been made to converge them, there is still no consensus about its concept, but reaching a clear and clear concept is necessary to enter into the discussions related to it. But anyway, lifestyle. It is an interwoven set of individual and social behavior patterns arising from a distinct meaning system that creates a culture in human society, and regarding religion, it is also a fetus by reviewing various definitions regarding religion, according to the point of view of those who consider religion as a cultural phenomenon. They know that religion is something independent of a religious person and it is a set of teachings that a religious person learns and practices and benefits from its results. Since none of the human societies can be considered free of culture, it can be said that all human societies, since the beginning of history, have had their own lifestyles and have had behavioral patterns appropriate to their technical indicators. As a result, we can say that when we talk about the Islamic lifestyle, the origin of it is undoubtedly the related culture, that is, the Islamic culture, and it is clear to all that the main and fundamental source of Islamic culture is the Book of Allah and the Great Qur'an. Therefore, if we are on the path of explaining the Islamic lifestyle and its indicators, the main source and main source in this field is the Holy Quran. One of the aspects of the miracle of the Holy Quran is the literary and expressive miracle of this heavenly book. In order to show new manifestations of the miracle of the Quran, we will need new theories of literary criticism, which are more systematic than traditional rhetoric. One of the most important of these new theories is the unity of structure and content or the mutual relationship between the two in all types of text. According to linguists, the structure and content of the text are inseparable, and how it is said plays a significant role in meaning-making. The interlinking of structure and content is one of the primary principles both in modern Western stylistics and in traditional Islamic rhetoric, especially in the theory of order by Abdul Qahir Jurjani. According to this principle, the structure and content of the text are not two separate elements but two aspects of a single phenomenon, which is the "text". Since, from the linguistic point of view, no two structures have the same meaning and effect, the smallest change in the structure of the text will cause a change in its content. The present article, through stylistics with different phonetic and rhetorical levels and with a descriptive-analytical method, explains the degree of coherence and coordination of the structure of the verses and examines their relationship in order to promote the Islamic lifestyle in Sur al-Azaem.

Methods: In the initial observations and based on the main principles in the religion of Islam and religious teachings, the assumption of this research is that the Qur'an and its teachings have many uses in Islamic life and health, and this assumption is based on the method It was analyzed descriptively and analytically.

Results: Among the most important findings of the present article, we can mention the types of spaces, punctuation, punctuation at the phonetic level, preposition and delay, questioning and interjection, irony, brevity, and shortness at the rhetorical level.

Keywords

Structure,
Content, Islamic
Lifestyle,
Sur Azaem

Received: 14

14/02/2020

Published: 11/04/2020

Conclusion: In general, it can be concluded that the fit between the words and meanings in this surah indicates that the style that governs it is in harmony with the general spirit of the Qur'an, which is a call to deliberation and guidance, and is ultimately a sign of a miracle. The expression of this surah is aimed at promoting Sikh Islamic life of people. If we accept that both written and apparent verses and similar verses can be understood by applying the teachings of different sciences, based on this basis and this important principle that the Qur'an is the main and comprehensive source of human guidance in all fields of education and perfection, we can He used the findings of human knowledge to meet his guidance needs in every field. Now, considering this meaning, it becomes clear to us that the Qur'an is in all areas of human life, including in all that is mentioned as the Islamic lifestyle. He has provided the necessary teachings to man. The domain of insights (beliefs in a general sense), tendencies (desires and pulls, feelings and emotions), actions (behavior and action), of course, what is of particular importance is that if the process of deriving and understanding religious teachings from the Qur'an comprehensively and in A systematic system, which today is interpreted as jurisprudential the Ijtihad, should be taken into consideration, we can by activating the factors of Ijtihad and inference; It is possible to consider the issues in the lifestyle from its most superficial layers such as (hair and clothes) to expressions and gestures of the face and body - compliments - ways of conversation, etc.) to its deepest layers such as (behavioral patterns - morals and beliefs and The foundations of thought were linked, because the structure of the Ijtihad system, by involving and welcoming elements such as custom-expediency-sira, which means the continuous habit of the people, has opened the way for the extraction and exploration of the viewpoint of religion.

Conflicts of interest: None

Funding: None

Cite this article as:

Sadeghi Bermaei R, Khorrami M, Mirian Akandi SA. Linking the Structure with the Content in Order to Promote the Islamic Lifestyle in Sur Azaem. Razi J Med Sci. 2020;27(2): 114-124.

***This work is published under CC BY-NC-SA 3.0 licence.**

مقدمه

دین و سبک زندگی از جمله مفاهیم سهل و ممتنع است. با وجود تعریف‌های بسیار و تلاشی که برای هم‌گرا کردن آنها صورت گرفته است هنوز اتفاق نظری در مورد مفهوم آن وجود ندارد لکن دست یافتن به مفهومی شفاف و مبین، برای ورود در مباحث مربوط به آن، امری ضروری می‌نماید (۱). اما به هر حال سبک زندگی، مجموعه‌ای در هم تنیده از الگوهای رفتاری فردی و اجتماعی برآمده از نظام معنایی متمایزی است که یک فرهنگ در یک جامعه انسانی ایجاد می‌کند و در خصوص دین نیز هم چنین با مرور تعریف‌های گوناگون، در خصوص دین، بنا به دیدگاه کسانی که دین را پدیده فرهنگی می‌دانند دین امری است مستقل از فرد متدین و مجموعه‌ای از آموزه‌هاست که فرد متدین آن را فرا می‌گیرد و به آن عمل می‌کند و از نتایج آن بهره‌مند می‌شود (۲). از آنجایی که هیچکدام از جوامع بشری را نمی‌توان عاری از فرهنگ تصور کرد بنابراین می‌توان گفت تمامی اجتماعات انسانی، از ابتدای تاریخ تاکنون دارای سبک‌های زندگی خاص خود بوده و از الگوهای رفتاری متناسب با شاخص‌های فنی خود برخوردار بوده‌اند. در نتیجه می‌توان گفت، وقتی سخن از سبک زندگی اسلامی می‌شود، بی‌تردید خاستگاه آن فرهنگ مرتبط، یعنی همان فرهنگ اسلامی می‌باشد و برهمگان روشن و مبرهن است که منبع اصلی و اساسی فرهنگ اسلامی کتاب الله و قرآن عظیم می‌باشد (۳). بنابراین اگر در مسیر تبیین سبک زندگی اسلامی و شاخص‌های آن باشیم، اساساً و اصولاً منبع اصلی و اصل منبع در این زمینه قرآن کریم است (۴). یکی از جنبه‌های اعجاز قرآن کریم، اعجاز ادبی و بیانی این کتاب آسمانی است. برای نشان دادن جلوه‌های جدیدی از اعجاز قرآن، نیازمند نظریه‌های جدید نقد ادبیات خواهیم بود که از جهاتی، نظام‌مندتر از بلاغت سنتی‌اند. یکی از مهم‌ترین این نظریه‌های جدید، یگانگی ساختار و محتوا یا رابطه متقابل این دو در تمام انواع متن است. به باور زبان‌شناسان، ساختار و محتوای متن، جدایی‌ناپذیرند و چگونگی گفته‌شدن، نقش بسزایی در معناپردازی یا معناسازی دارد. پیوند متقابل ساختار و محتوا یکی از اصول اولیه هم در سبک‌شناسی مدرن غربی و هم در بلاغت سنتی اسلامی، به ویژه در نظریه نظم عبدالقاهر

جرجانی است. طبق این اصل، ساختار و محتوای متن نه دو عنصر مجزا بلکه دو جنبه از پدیده‌ای واحدند، که همان "متن" باشد. از آنجا که از منظر زبان‌شناسی هیچ دو ساختاری هم معنا و هم تأثیر نیستند، کوچک‌ترین تغییر در ساختار متن موجب تغییر در محتوای آن خواهد شد (۵). با کمی تفکر در روند آسیب اختلال هویت‌جنسی به با توجه به اهمیتی که نقش تحلیل پیوند ساختار و محتوای آیات سوره‌های قرآن به منظور کشف تعامل عناصر مختلف یک متن با یکدیگر و در نتیجه میزان تأثیرگذاری آن بر مخاطب از طریق نشان دادن ویژگی‌های این متن نسبت به سایر متون دارد، هرگونه پژوهشی که بتواند نقطه ابهام را بر این فرایند از جنبه‌های گوناگون روشن سازد، دارای اهمیت است (۶). از طرفی اگر سبک زندگی در حوزه مطالعات فرهنگی را، مجموعه‌ی رفتارها و الگوهای کنش هر فرد که معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی باشد؛ را اطلاق نماییم، طبیعی است که براساس چنین رویکردی، سبک زندگی، علاوه بر اینکه دلالت بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات و واکنش‌های اشخاص در هر جامعه دارد و مبین اغراض، نیات، معانی و تفاسیر فرد، در جریان عمل روزمره است، نشان دهنده کم و کیف نظام باورها و ارزش‌های افراد نیز خواهد بود که ریشه در فرهنگ دارد (۷). به تعبیری دیگر، فرهنگ خواستگاه سبک زندگی است. اما روشن است که خود فرهنگ نیز متأثر از عوامل متعددی است که یکی از مهم‌ترین این عوامل دین و آموزه‌های وحیانی است. بدیهی است که هرگاه سخن از سبک زندگی اسلامی و شاخصه‌های آن به میان می‌آید بی‌تردید نظر محققین به قرآن بعنوان منبع اصلی بلکه، اصل منبع معطوف می‌گردد و از آنجا که قرآن در حوزه‌ی ارائه آموزه‌های دین، چنین جایگاه و نقشی دارد. بی‌تردید برای فهم سبک زندگی اسلامی، نگاه اصلی و اصولی ما باید به سمت آیات قرآن و آموزه‌های مطرح در آن باشد و نظر به سایر منابع، فهم نگاه تبعی است و به تعبیری دیگر فهم قرآن در خصوص استکشاف مولفه‌های سبک زندگی اسلامی تقدمی رتبی دارد و سایر منابع نسبت به آن متاخرند. بنابراین در فهم شاخص‌های سبک زندگی اسلامی نظر اولی و منبع آغازین و اصولی ما قرآن است (۸). از این رو مقاله‌ی پیش رو با تلاش بی‌دریغ در جهت نائل شدن به

نحوه استخراج مؤلفه‌های زندگی اسلامی از قرآن

همانگونه که بیان شد منبع سنت و عقل در مسیر فهم و درک آموزه‌های قرآن مورد استفاده می‌باشد و در استخراج هر مطلب باید ضابطه‌های علی و همچنین استفاده از مسلمات مدنظر قرار گیرد، اما در راستای فهم آموزه‌های دینی، همه آیات قرآن لزوماً نیازمند به تفسیر سنت یا عقل نمی‌باشند، یعنی برخی از آیات در ارائه مراد خویش مبین‌اند و برخی آیات دیگر با مخصص‌ها، نواسخ، اجمال‌ها می‌باشند. لذا فرآیند فهم آیات قرآن بعنوان منبع اصلی آموزه‌های دینی در هر زمینه فرآیندی روش‌مند و قانون‌مند می‌باشد. می‌دانیم که آیات قرآن در مقام دلالت، ابتدا به دو دسته کلی متشابهات و محکّمات تقسیم می‌شوند و محکّمات نیز شامل نص و ظاهرند (۳). نصوص قرآنی دارای معنایی صریح و روشن می‌باشند. در نتیجه دلالتش بر معنای مورد نظر قطعی و یقینی است (قطعی الدلاله می‌باشد) مانند آیه «الله خالق کل شیء» و آیات قذف- زنا - ارث و ظواهر آیات نیز به استناد بنای عقلاء؛ معتبر و مفهومند. اما آیات متشابه قرآن که دلالت واضحی بر یک معنا ندارند و دارای اجمال و ابهام هستند؛ طبعاً نمی‌توانند بیان‌کننده مقصود و مراد واقعی خداوند باشند. زیرا احتمال چندین معنا در آنها وجود دارد، مانند «الی ربها ناظر» که مدلول حقیقی آن یعنی نظر کردن با غیر چشم سر، روشن نیست و با مدلول دیگر یعنی نظر کردن با چشم سر مشتبّه شدنی است. همچنین است آیه «الرّحمن علی العرش استوی» پس این دسته از آیات حجیت ندارند و نمی‌توان برای استنباط احکام شرعی به آنها استناد نمود. البته در صورتی که معنای واقعی آن به کمک آیات محکّمات قرآن یا بوسیله تفسیر و تاولی که از سوی معصوم ۷ ارائه می‌گردد روشن شود. در این صورت حجّت و معتبر خواهد بود (۵).

سطوح سبک‌شناسی سور عزائم

به بررسی سه سطح آوایی، نحوی و بلاغی در این سور از منظر سبک‌شناسی می‌پردازیم:

سرمنزل مقصود که همانا افروختن چراغی بر سر راه ساختارگرایی بخشی از سخن پروردگار متعال می‌باشد، گام نهاده است، اما بدون شک با توجه به حوزه‌ی بررسی این پژوهش که همانا دریای بیکران کلام وحی است و هر جرعه نوشیدن از آب زلال و گوارای آن به عطش می‌افزاید. لذا درهای فعالیت گسترده‌تر حول این محور مقدّس برای تمامی پژوهشگران این عرصه باز است و کوشش هرچه بیشتر آن‌ها را می‌طلبد.

سبک زندگی اسلامی و مولفه‌های آن

بی‌تردید همانگونه که بیان شد برای یافتن معنا و مفهومی روشن از سبک زندگی می‌بایست به سراغ فهم مولفه‌ها و شاخصه‌های آن برویم (۴). پس روشن است که برای رسیدن به معنا و مفهومی روشن از سبک زندگی اسلامی، ابتدا به درکی روشن از مولفه‌های سبک زندگی دست یافت و آنگاه از آن مسیر به درک معنا و مفهومی روشن از سبک زندگی رسید و بی‌تردید همانگونه که پیشتر بیان شد منبع اصیل در این خصوص آیات قرآن است. لذا برای یافتن و فهم (استکشاف) شاخصه‌ها باید به سراغ قرآن رفت (۸).

قرآن منبع اصلی استخراج مولفه‌ها

مراد از قرآن، همان کتابی است که از جانب خداوند بر پیامبر نازل شده و الفاظ و معانی و اسلوب آن هم از سوی خداست. قرآن حجت قاطع میان خلق و خالق بوده و منبع احکام شریعت اسلام شمرده می‌شود. قرآن از نظر سند قطعی (قطعی الصدور) می‌باشد، زیرا خداوند نزول آن را به خود نسبت داده و آن را کلام خود می‌داند و حفظ آن را نیز خود برعهده گرفته است و ثانیاً الفاظ و عبارات آن به تواتر برای مسلمانان نقل شده به گونه‌ای که صدور آن از جانب خداوند قطعی و مسلم است. یعنی قطعی الصدور است. قرآن از هرگونه تحریف لفظی مصون می‌باشد. قرآن از جنبه دلالت نیز، گرچه در حوزه متشابهات و محکّمات رویکردی متفاوت دارد لکن به هر حال در یافت صحیح دلالات آن، نیز محلی از اشکال نیست (۱).

می‌شوند که بیش از همه با حرف (ن)، ۲۷ بار، پس از آن حرف (م) ۲ بار و حرف (ل) یکبار به پایان می‌رسد. که این امر در آهنگین کردن سوره بسیار مؤثر بوده است و نظم و آهنگ ویژه‌ای به سوره داده است. وزن "ون" در بین ۳۰ آیه سوره سجده ۲۲ بار ذکر شده که درصد آن نیز به بیش از ۷۲٪ میرسد که تناسب و هماهنگی فوق‌العاده‌ای به وجود آورده است: مانند نمونه های زیر: منتقمون، یبصرون، یوقنون، منتظرون، تتذکرون، تشکرون، یستکبرون. تمامی آیات سوره‌ی نجم، به جز ۴ آیه‌ی پایانی سوره، ختم به الف (دو آیه ختم به مصوّت فتحه) می‌شوند. سوره‌ی نجم نیز با ۶۲ آیه و ۵۶ مرتبه ذکر وزن (ل) در فاصله آیات ۹۰٪ استفاده از این وزن را به خود اختصاص داده است که شامل آیات زیر می‌باشد: غوی، طغی، منتهی، یغشی، یری، یرضی، یوحی، تمنی، اولی، تتماری. آوای سوره در مجموع، رو به بالا و سرشار از حروف سنگین است. به جز چند آیه‌ی میانی سوره، باقی آیات کوتاه و آهنگی کوبنده دارند. ۱۹ آیه سوره علق به ۵ حرف (ق)، (م)، (ل)، (ب) و (ه) ختم می‌شوند که بیش از همه به حرف (ل) ختم می‌شوند که ۹ آیه را شامل می‌شود و در مجموع ۴۶٪ از فواصل این سوره می‌باشد و به این شکل این وزن نیز باعث هم‌آوایی و هم‌آهنگی میان آیات این سوره شده است (۲).

سجع

اصطلاح سجع مأخوذ از آواز کبوتر (سجع الحمامه) است؛ زیرا مانند آن به شیوه‌ای واحد تکرار می‌شود (۱). آنچه در تعریف سجع و انواع آن، امروزه در کتب بدیع فارسی پذیرفته شده متأثر از حدائق السحر و طواط است و براساس آن سجع عبارت است از تشابه دو یا چند واژه در وزن، حرف روی و یا هر دو که در نتیجه‌ی آن به ترتیب، انواع متوازن، مطرف و متوازی حاصل می‌شود (۲). سجع در قرآن از اهمیت بالایی برخوردار است تا جایی که خداوند برخی از سوره‌ها هم‌چون نجم را سرسرم سجع آورده است و از طریق آوایی که در سجع‌ها به صورت موزون ترتیب یافته‌اند، انسجام ساختاری و آوایی متن را موجب گشته است.

سطح آوایی

نخستین سطح بررسی آثار ادبی، موسیقی و سطح آوایی آن‌هاست. در این سطح از چگونگی و میزان تأثیر موسیقی بر متن سخن گفته می‌شود. به این معنا که نویسنده از چه عناصر آوایی و موسیقایی جهت القای معنا استفاده کرده است. سپس ارتباط میان این عناصر و معنا مورد تحلیل قرار می‌گیرد. هماهنگی‌های آوایی در قرآن از نظر به کارگیری حروف و اصوات، به کارگیری واژه‌ها، نظم منطقی حاکم بر آیات با زیبایی قرآن رابطه وثیقی دارد و نمودی از تصویرپردازی معانی و نشانه‌ی اعجاز اسلوبی و بیانی آن است و از این رو است که هر کلامه از قرآن و بلکه هر حرف و آوای آن در بهترین جای ممکن قرار گرفته است (۷).

موسیقی کناری

جلوه‌های موسیقایی که تکرار در پایان هر آیه، آن‌ها را به وجود می‌آورد. البته این تکرار می‌تواند در آغاز آیه و یا در پایان هر بند باشد اما آنچه در قالب‌های سنتی متداول است، قافیه‌ها و ردیف‌های پایانی است. به طور کلی موسیقی کناری شامل قافیه و ردیف و آنچه در حکم آن‌هاست از قبیل برخی از تکرارها می‌باشد. در این بخش برای بررسی آوایی که وزن و آهنگ انتهای آیات آن‌را پدید آورده است، ابتدا به گزینش وزن‌های پرکاربرد انتهای آیات سور عزائم، یعنی فاصله‌های این سوره‌ها پرداخته خواهد شد تا به نتایج جالب توجهی منجر شود. یکی از این اوزان که می‌توان گفت پرکاربردترین وزن انتهای سوره‌های مورد بحث است و در نتیجه با فاصله‌های هم‌وزن چنین موسیقی دلنشینی ایجاد کرده است، وزن‌هایی است که به "ین" و "ون" ختم شده است که به عنوان نمونه در سوره فصلّت که ۵۴ آیه دارد، ۳۰ مرتبه از این اوزان استفاده شده است یعنی ۶۰٪ فاصله‌ها بر این وزن آمده‌اند که از جمله آنان نمونه‌های زیر است: یسمعون، یبصرون، یجدون، یوزعون، یعملون، ترجعون، خاسرین، مشرکین، عالمین، سائلین، معتبین، اسفلین. آیات سوره سجده به سه حرف (م)، (ن) و (ل) ختم

سجع متوازی

سجع یا فاصله‌ی متوازی آن است که دو فقره، هم در وزن و هم در حروف پایانی یکسان باشند (۴).

نمونه سجع متوازی در سور عزائم

برای نمونه آیات ۱ تا ۳ سوره نجم می‌توان اشاره کرد:
وَ النَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ (النجم، ۱) مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَ مَا
غَوَىٰ (النجم، ۲) وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (النجم، ۳).

سجع مطرف

سجع مطرف آن است که دو واژه در حرف روی با یکدیگر هماهنگ باشند، ولیکن در وزن مختلف می‌باشند (۵).

نمونه سجع مطرف در سور عزائم

آیات ۵۶-۵۵ سوره نجم: فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ
(النجم، ۵۵) هَذَا نَذِيرٌ مِنَ الْنَذْرِ الْأُولَىٰ (النجم، ۵۶)

فاصله

از نظر لغوی فاصله- ج فواصل: مؤنث (الفاصل) است، مهره درشت که میان دو مهره در گردن‌بند قرار گیرد، علامت ویرگول که میان دو جمله قرار می‌دهند و در سجع مانند قافیه در شعر است (۶). از نظر اصطلاحی فواصل حروف مشابهی در مقاطع کلمات می‌باشند که به نیکو فهمیدن معانی منجر می‌شود (۷). میان فواصل قرآن ارتباطی تنگاتنگ حکم‌فرما است و "جابه‌جایی در آن، ترکیب معانی و آهنگش را دچار اختلال می‌کند و باعث انفصال آیات از یکدیگر می‌گردد" (۸). بنابراین فاصله در بخش پایانی آیات وارد می‌شود و از یک سو سبب مکث و تجدید نفس برای خواننده می‌شود و از سوی دیگر آهنگ خاصی را در آیات به وجود می‌آورد.

نمونه فاصله در سوره عزائم

۱- (أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَ الْعُزَّىٰ (النجم، ۱۹) وَ مَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ (النجم، ۲۰) أَلَكُمُ الذَّكْرُ وَ لَهُ الْأُنثَىٰ (النجم، ۲۱)
۲- أَمْ قَمِينٌ هَذَا الْخَدِيثِ تَعْجَبُونَ (النجم، ۵۹) وَ تَضْحَكُونَ وَ لَا تَبْكُونَ (النجم، ۶۰) وَ أَنْتُمْ سَامِدُونَ (النجم، ۶۱) فواصل رعایت شده است (۸).

فاصله در سوره نجم

گفتمان قرآنی با سجع ویژگی یافته است. هر سوره قرآنی با یک قافیه مفروضی متمایز گشته است. با این حال، ما با تغییراتی در قافیه جاری در یک سوره مشخص مواجه می‌شویم همانند سوره نجم که قافیه اصلی آن واکه بلند (آ) است. با این حال، دسته آخر آیات، با قافیه متفاوتی متمایز شده است. در آیات، ۵۸-۵۷، ما قافیه با واکه کوتاه (ا) را می‌یابیم. در آیات ۵۹-۶۱، قافیه (ون) و در آیه ۶۲، قافیه متفاوتی را با واکه بلند (و) می‌یابیم (۵).

موسیقی درونی سور عزائم

موسیقی درونی عبارتست از نسبت ترکیبی کلمات و طنین خاص هر حرف در مجاورت با حرف دیگر (۶)؛ یعنی مجموعه هماهنگی‌هایی که از طریق وحدت یا تضاد صامت‌ها و مصوت‌های کلمات یک اثر پدید می‌آید. به‌طور کلی گونه‌های موسیقی درونی در سور عزائم به صورت زیر است: الف) توازن آوایی (واج‌آرایی) ب) توازن واژگانی (لغوی) ج) توازن نحوی د) توازن معنایی منظور از توازن آوایی تکرار واحدهای آوایی همچون واج، هجا و یا مجموعه‌ی آنهاست (۸). در این مجموعه سوره گاه آیات به گونه‌ای هستند که از تکرار حرف‌ها و صدای آنها موسیقی در کلام ظاهر می‌شود که متن را بسیار دلربا می‌سازد. این بخش از پژوهش، توازن آوایی سور عزائم را که به مدد تکرار صورت گرفته است در دو دسته‌ی جداگانه بررسی می‌کند.

آوای حروف (تکرار صامت‌ها)

دستور نویسان زبان عربی و دانشمندان علم تجوید، با توجه به جایگاه و نحوه تولید حروف، برای آنها صفاتی قائل شده‌اند که هر حرف باید الزاماً پنج صفت از ده صفت ذاتی را داشته باشد که دو به دو ضد یکدیگرند. صفات حروف عبارتند از جهر و رخو و استفال و انفتاح و اصمات و ضد این صفات که شامل همس، شدت، استعلاء، اطباق و اذلاق می‌باشد.

قصر**معنی لغوی قصر**

قصر از جهت لغوی، به معانی گوناگون استعمال شده، از مهم‌ترین معانی آن، در کتب لغت که در قرآن کریم نیز به آن اشاره شده موارد زیر می‌باشد: کوتاه کردن و حبس (۶) وَ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ (النساء، ۱۰۱)، که مقداری از نماز بکاهید. حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ (الرحمن، ۷۲)، حوریانی که در سراپرده‌ها مستورند. قصر به معنی خانه و عمارت. (۹).

معنی اصطلاحی قصر

قصر در اصطلاح، اختصاص دادن چیزی به نام مقصور، محصور یا مختص در چیزی دیگر، یعنی مقصورٌ علیه طرفین قصر می‌گویند و هر قصر شامل سه بخش "مقصور، مقصورٌ علیه و ادات قصر" می‌باشد. قصر، در اصطلاح بلاغت، عبارت است از: "اختصاص دادن امری به امر دیگر به طریق مخصوص و نفی آن از غیر او (۶). منظور از طریق مخصوص، همان "ادات قصر" است. قصر به اعتبار طرفین (مقصور و مقصورٌ علیه) قصر صفت بر موصوف است یا قصر موصوف بر صفت.

انواع قصر در سور عزائم**اسلوب نفی و استثناء**

منظور از طرق قصر، تعبیراتی است که مفهوم قصر و تخصیص را افاده می‌کنند (۹). "قصر" راه‌های گوناگونی دارد؛ از جمله: "ما" و "آلا" یعنی نفی و سپس استثناء دلالت بر قصر دارد؛ زیرا استثنای مفرغ است و چون مستثنی منه محذوف است نفی به عموم تعلق می‌گیرد و سپس فرد خاصی خارج می‌شود. ادات استثنای آلا مفید معنی حصر که معمولاً بعد از حرف نفی آمده و در کتب بلاغی، ادات "نفی و استثناء" نامیده می‌شود. اسلوب نفی و استثناء از پرکاربردترین اسالیب قصر می‌باشد. چنان‌که در قرآن کریم می‌بینیم این اسلوب بسیار کاربرد داشته است.

نمونه اسلوب نفی و استثناء در سور عزائم

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ

سبک‌شناسی بلاغی سور عزائم

یکی از وجوه برجسته قرآن کریم که در سور عزائم به خوبی نمود پیدا می‌کند فصاحت و بلاغت آن است. آیاتی که معانی مختلف دارند با چنان نظم ترکیب یافته‌اند که اسلوب هیچ سخن‌پردازی بدان نمی‌رسد (۳). در ذیل به صورت بلاغی به کار رفته در این سوره‌ها پرداخته می‌شود:

تقدیم و تأخیر

تقدیم و تأخیر، جا به جا کردن یک لفظ از جایگاه طبیعی آن در کلام، از اسلوب بلاغی قرآن و از اسباب اجمال است. در قرآن کریم برخی الفاظ، مقدم یا مؤخر از جایگاه خویش در آیات آورده شده‌اند. این کار علاوه بر این که کاملاً نظام‌مند است و بر اعجاز بیانی قرآن کریم دلالت دارد، بر زیبایی اسلوب و شیوایی حسن سبک نیز می‌افزاید.

نمونه تقدیم و تأخیر در سور عزائم

۱- (وَ أَنْ إِلِي رَبِّكَ الْمُنتَهَى) (نجم/۴۲)

در این آیه جار و مجرور به عنوان خبر "إِنَّ" بر اسم "إِنَّ" مقدم شده است. تقدیم خبر در این جا برخلاف اصل و یک آشنایی‌زدایی آشکار به شمار می‌آید که با هدفی بلاغی گرفته است. در واقع این آیه بر آن است تا توجه انسان را به ناپایداری دنیای مادی جلب کند و به او نشان دهد تنها چیزی که برای او ماندگار است، اعمال صالحی است که با خلوص نیت انجام داده است.

۲- تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَ أَنْفُسُهُمْ (السجده، ۲۷)

تقدیم انعام در این فرموده خداوند به دلیل تشریف است یعنی خداوند به خاطر شرافت چیزی بر چیز دیگر آن را اول ذکر می‌کند. و به جهت آن است که قبل از آن از زراعت یاد کرد و زراعت بیشتر به مصرف چارپایان می‌رسد، از این رو مناسبت ایجاب می‌کرد انعام را مقدم بر انفس ذکر کند (۳).

۳- نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَةِ وَ لَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَ لَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ (فصلت، ۳۱). (لکم) خبر مقدم و (ما تشتهی.....) مبتدای مؤخر می‌باشد.

إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ مَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَ لَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى (النجم، ۲۳). در این آیه، روش قصر، اسلوب نفی و استثناء (ان و الّا) می‌باشد که برای مبالغه تخصیص یافته است. قصر ادعایی (اضافی) موصوف بر صفت می‌باشد. "هی" ضمیر عاید به امر مشخصی است و آن اسمایی است که برای بت‌ها وضع کرده‌اند. (۶).

التفات

التفات از ریشه "لَفَت" به معنای منحرف کردن چیزی از جهت آن است (۴) در اصطلاح عبارت از این است که متکلم، مطلبی را آغاز کند پس شکی درباره آن به وی دست دهد یا پندارد که مخالفی مطلب وی را رد کرده یا سؤال کننده‌ای، وی را درباره آن مطلب یا سببش مورد سؤال قرار داده است. پس متکلم پیش از پایان مطلب باز می‌گردد و به رفع شک درباره آن یا تأیید و تقریر یا بیان سببش می‌پردازد (۲).

نمونه التفات در سوره فصلت

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَ زَيْنًا أَلَسَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَ حِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (فصلت، ۱۲). در این آیه فعل‌های (قضی) و (اوحی) به صیغه غیبت و فعل (زینا) به صیغه متکلم آمده است که مفسران علت این التفات را عنایت و توجه بیشتر به قسمت دوم آیه دانسته‌اند (۵)؛ یعنی خداوند تعالی با نسبت دادن تزئین آسمان و حفظ آن به خویشتن از طریق ضمیر متکلم مع‌الغیر، می‌خواهد این آفریده خویش را که برای دنیا و آخرت انسان‌ها سودمند است، مستقیم به خود منت سب نماید، زیرا در قسمت اول آیه به امر خداوند در آسمان‌ها اشاره شده است که این (امر) یک مسئله کلی است و شامل همه امور می‌گردد، اما در قسمت دوم با ذکر (مصابیح) به ستارگان مختلف اشاره می‌کند و ذکر مطلبی به‌طور خاص تأثیر بیشتری می‌گذارد زیرا انسان آن‌را به‌طور واقعی و جزئی می‌بیند (۸).

نمونه التفات در سوره نجم

إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ مَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَ لَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى (النجم، ۲۳). سیاق آیه در مورد ملامت مشرکان در مورد اسمائی است که بر بت‌هایشان گذاشته بودند به این صورت که خداوند آن‌ها را با (انتهم) مورد خطاب قرار داده که: (این نام‌ها ساخته خودتان و پدران‌تان است) اما شاهد التفات در این آیه شریفه در ضمیر غایب در فعل (یتبعون) قرار دارد زیرا با توجه به آن‌چه که گفته شد، ابتدا مشرکان را مورد خطاب قرار داد ولی در این فعل که تعلیل حکم آن‌ها می‌باشد به این معنی که چون آن‌ها از ظن و گمان و هوی و هوس پیروی می‌کنند، چنین نام‌هایی را انتخاب کرده‌اند، خداوند آن‌ها را غایب فرض کرد در حالی که مقتضای سیاق این بود که ضمیر خطاب ادامه داشته باشد: (إِنْ تَتَّبِعُونَ)

نتیجه‌گیری

اگر بپذیریم که هم آیات منصوص و ظواهر و هم آیات متشابه، می‌توانند با به خدمت گرفته شدن آموزه‌های علوم مختلف مورد فهم واقع شوند مبتنی بر این مبنا و این اصل مهم که قرآن منبع اصلی و جامع هدایت انسان در همه زمینه‌های تربیتی و استکمالی است می‌توان یافته‌های دانش بشری را به خدمت گرفت تا نیازهای هدایتی خویش را در هر زمینه به دست آورد. حال با نظر به این معنا، بر ما روشن می‌گردد که قرآن در همه‌ی حوزه‌های حیات بشری و از جمله در همه‌ی آنچه بعنوان سبک زندگی اسلامی مطرح است. آموزه‌های لازم را در اختیار انسان قرار داده است. حوزه‌ی بینش‌ها (اعتقادات به معنای کلی)، گرایش‌ها (رغبت‌ها و کشش‌ها، احساسات و عواطف) کنش‌ها (رفتار و کردار) البته آنچه که حائز اهمیت ویژه می‌باشد، آن است که اگر فرآیند استنباط و فهم آموزه‌های دینی از قرآن به‌طور جامع و در یک دستگاه نظام‌مند که امروزه از آن تعبیر به اجتهاد فقهی می‌شود، مورد توجه واقع شود، می‌توانیم با فعال نمودن عوامل اجتهاد و استنباط؛ می‌توان مسائل مورد نظر در سبک زندگی را از سطحی‌ترین لایه‌های آن مانند (آرایش مو و لباس) تا

حالت بیانی و ژست صورت و بدن - تعارفات - شیوه‌های گفتگو و ... به عمیق‌ترین لایه‌های آن مانند (الگوهای رفتاری - اخلاق و اعتقادات و بنیادهای اندیشه پیوند زد، زیرا که ساختار نظام اجتهاد با دخالت دادن و استقبال از عناصری مانند عرف - مصلحت - سیره یعنی عادت مستمر مردم، راه را برای استخراج و استکشاف نظرگاه دین باز نموده است. اما آنچه در این فرآیند فراموش نمی‌شود آن است که منبع اصلی در دستگاه استنباط و اجتهاد، منبع اصلی و اصل منبع قرآن و آیات آن می‌باشد. یکی از مهم‌ترین جنبه‌های اعجاز قرآن کریم، اعجاز ادبی آن است که این امر موجب شده است قرآن کریم از دیرباز مورد توجه ادیبان و زبان‌شناسان قرار گیرد. با رشد و گسترش مباحث زبان‌شناختی در حوزه‌های تئوری و کاربردی، دانشمندان اسلامی به ارزش‌های این دانش پی برده و قوانین و شیوه‌های آن را با دقت بررسی کرده‌اند. در راستای این هدف این رساله تلاش کرده است جلوه‌هایی از سبک‌شناسی سوره عزائم را مورد بررسی قرار دهد. سبک‌شناسی این سوره می‌تواند مقدمه‌ای برای فرایند تبیین این سوره و تفسیر آیات آن به حساب آید. در راستای این هدف، آیات سوره عزائم در سطح آوایی و بلاغی مورد بحث قرار گرفت که نتایج حاصل از پژوهش به شرح ذیل است:

۱- در سطح آوایی به مباحثی هم‌چون موسیقی کناری و درونی که شامل سجع و فاصله می‌باشد، پرداخته شد و مشاهده گردید که استفاده از این آرایه‌ها در افزایش موسیقی و اثرگذاری آوایی سوره مؤثر بوده است.

۲- در سطح بلاغی به مباحثی چون تقدیم و تأخیر، قصر و انواع آن، التفات، تشبیه، استعاره، کنایه، تمثیل، طباق، مقابله، بראعت استهلال، ارداف، استطراد و جناس پرداخته شد و مشخص شد که برای تثبیت معانی در ذهن خواننده و یا شنونده به بهترین شکل از این اسلوب‌ها استفاده شده است.

References

1. Bamoussa MS, Al-Fehaid S, Al-Madani O, Al Moghannam S, Galeb S, Youssef M, et al. The Islamic Approach to Modern Forensic and Legal Medicine Issues. *Am J Forensic Med Pathol*. 2016;37(2):127-31.
2. Nimrouzi M, Zare M. Principles of nutrition in Islamic and traditional Persian medicine. *J Evid Based*

Complementary Altern Med. 2014;19(4):267-70.

3. Ahmad M, Khan S. A Model of Spirituality for Ageing Muslims. *J Relig Health*. 2016;55(3):830-843.

4. Sadeghirad B, Motaghipisheh S, Kolahdooz F, Zahedi MJ, Haghdoost AA. Islamic fasting and weight loss: a systematic review and meta-analysis. *Public Health Nutr*. 2014;17(2):396-406.

5. Abdulkader AM, Ghawi AM, Alaama M, Awang M, Merzouk A. Leech therapeutic applications. *Indian J Pharm Sci*. 2013;75(2):127-37.

6. Irajpour A, Ghaljaei F, Alavi M. Concept of Collaboration from the Islamic Perspective: The View Points for Health Providers. *J Relig Health*. 2015 Oct;54(5):1800-9.

7. Hossain MZ. What does Islam say about dieting? *J Relig Health*. 2014;53(4):1003-12.

8. Chamsi-Pasha H, Ahmed WH, Al-Shaibi KF. The cardiac patient during Ramadan and Hajj. *J Saudi Heart Assoc*. 2014 Oct;26(4):212-5.

9. Kim, S. Y. Fernandez, S. (2015). Employee empowerment and turnover intention in the US federal bureaucracy. *Am Rev Public Adm*. 2014; 47(1): 4-22.